

به نام حق

جایگاه زن در مناسک ازدواج از منظر دین اسلام و هندوی

مؤلف:

پروانه تقی خانی

دانشجوی دکتری ادیان ایران باستان

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

زمستان ۱۴۰۱ / بهار ۱۴۰۲

سرشناسه: تقی‌خانی، پروانه، ۱۳۶۷ -
عنوان و نام پدیدآور: جایگاه زن در مناسک ازدواج از منظر دین اسلام و هندویی / مولف
پروانه تقی‌خانی.

مشخصات نشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۵۰ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۱۲۶-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۷.

Women -- Social conditions

موضوع: زنان -- وضع اجتماعی

Marriage

زناشویی

Marriage -- Religious aspects -- Hinduism

زناشویی (هندوئیسم)

Marriage customs and rites -- India

زناشویی -- هند -- آداب و رسوم

Marriage -- Religious aspects -- Islam

زناشویی (اسلام)

Islamic marriage customs and rites

زناشویی (اسلام) -- آداب و رسوم

Women in Islam

زنان در اسلام

رده بندی کنگره: HQ۱۲۱۶

رده بندی دیویی: ۳۰۵/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۹۲۶۹۷۰۹

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: جایگاه زن در مناسک ازدواج از منظر دین اسلام و هندویی

مولف: پروانه تقی‌خانی

ناشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

چاپ: زیرجد

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۱۲۶-۲

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۵.....	مقدمه
۹.....	جایگاه زن در آیین هندو
۱۱.....	زنان در متون مقدس هندو
۱۳.....	زنان در آیین بهکتی و مکاتب هندو
۱۴.....	ازدواج (ویواهه vivāha) در آیین هندو
۱۸.....	مرحله تاهل یا گرهستهه garhastya
۱۹.....	اهمیت پاکی زنان
۲۰.....	قوانین و ممنوعیت‌ها در ازدواج
۲۱.....	انواع ازدواج
۲۳.....	برخی وظایف زن و مرد، دهرمه Dharma
۲۵.....	چند همسری و چندشوهری
۲۶.....	ازدواج و پتی ورته pativrata
۲۶.....	زنان بیوه، نیوگه و رسم ستی
۲۹.....	طلاق vivahaviccheda

- جایگاه زن در دین اسلام..... ۳۰
- آیات قرآن و روایات..... ۳۱
- زن در عرفان اسلامی..... ۳۳
- ازدواج در دین اسلام..... ۳۴
- اهمیت پاکی زنان..... ۳۷
- معیارها و ممنوعیت‌ها در ازدواج..... ۳۷
- انواع ازدواج..... ۳۹
- وظایف زن و شوهر..... ۴۰
- چندهمسری..... ۴۲
- زنان بیوه..... ۴۳
- طلاق..... ۴۴
- مقایسه..... ۴۵
- سخن آخر..... ۴۶
- منابع..... ۴۷

مقدمه

در تمام ادیان به استثنا موارد خاص، کمال انسان در گرو ازدواج است. اسلام و هندو نیز جزء ادیان بزرگ هستند و ازدواج در شمار مهم‌ترین مناسک شرعی آنها قرار دارد. اکنون سوال اینجاست که در این دو دین بزرگ جایگاه زن در مناسک ازدواج چگونه است و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟ بنابراین برای درک بهتر و بیشتر منزلت ازدواج و وظایف زن نسبت به شوهر به بررسی تطبیقی این موضوع پرداخته‌ایم. در دین هندو با اینکه در هزاره گذشته مردان بیشتر در راس کار بودند اما در مذهب هندویی قدیسه‌ها و فیلسوفان زن بسیار وجود دارند؛ در قرن هشت تا پانزده مکتب بهکتی ^۱ Bhakti برای زنان جایگاهی برابر با مردان در سلوک عرفانی مطرح کرد. اما چشمگیرترین جنبش‌های اصلاح دینی زنان ^۲ در سده‌های نوزده و بیست است که این جنبش‌ها، سنت‌های ناب گذشته که در وده‌ها Vedas و اوپنیشده‌ها آمده را تبلیغ می‌کردند. از آنجاکه زنان در وده‌ها ^۳ می‌توانستند

۱. طریقه عبادت عاشقانه

۲. (آریا سماج Arya samaj) و (برهما سماج Brama)

۳. زن در دوره وده‌یی از آزادی بیشتری برخوردار بود

در مجامع عمومی سخن بگویند و همانند مردان تحصیل کنند، رسم‌هایی از قبیل ازدواج در خردسالی، خودکشی زنان بیوه ستی *sati* و بیوگی مادام العمر را بی‌ارزش کردند. (شاتوک، سی‌بل، ۱۳۸۰، ص ۱۴۶، ۱۴۵)

همچنین در هند باستان زنان تا پایان نوجوانی و گاهی حتی دیرتر نیز ازدواج نمی‌کردند و قدرت انتخاب شوهر داشتند. زنان تجسم خدایان مونث شکتی^۱ *ṣakti* تصور می‌شدند و جنس مذکر حتی خدا بدون زن ناقص شمرده می‌شد و بنابه اعتقاد شیوایان تنتریک، شکتی نیرو و انرژی شیواست و با وجود او قادر به خلقت و انهدام است. *Danielou, the myths* (& *Gods of India*, p. 255) هر کدام از خدایان مذکر سه‌گانه یعنی برهما *Brahmā*، ویشنو *Viṣṇu* و شیوه *śiva* به‌ترتیب همسرانی به نام سرسوتی *saraswati* (الهه علم و دانش) لکشمی *lakṣmi* (الهه ثروت) و پاروتی *pārvati* (الهه قدرت) دارند. شرکت مرد در مراسم مذهبی به‌ویژه مراسم جشن بدون زن ناقص است. (سینگ، ۱۳۸۱، ص ۱۳۸) هرچند در اوپنیشدها برای یک زن ارزش ذاتی قائل شده‌اند و زن و مرد نیمه‌های برابر هستند که همدیگر را کامل می‌کنند اما زن در میان هندوهای قدیم جایگاهی مستقل از مرد نداشته است. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۶۷، ص ۷۷) و همچنین در راماینه *Rāmāyaṇa* زوج ایده‌آل در اندیشه هندویی را داستان حماسی رامه *Rama* و همسرش سی‌ته *sita* نشان داده است. رامه نماد توجه،

۱ درآیین تنتره الهه مادر به‌عنوان خدایانوی مادری و آفرینندگی و همسر شیوه

حساسیت و دلسوزی مردی عاشق است، و سی‌ته مظهر خواهش، اشک و آه و سرسپردگی مطلق زنی کامل. (رستمیان و موحدیان عطار، ۱۳۸۶، ص ۷۲)

اما در دوران اسلامی ارزشمندی زنان برقرار بود زیرا در تاریخ عرب پیش از اسلام بانوان جایگاه پایینی داشتند و بزرگترین ستم‌ها به زنان می‌شد، رسم‌هایی از قبیل دخترکشی، ازدواج قرضی و ابتیاعی^۱ برقرار بود درچنین محیطی دین اسلام توسط حضرت محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله) به بشر ارزانی شد که جایگاه زنان را بالا برد؛ باتوجه به آیات قرآن خلقت زن و کیفیت وجود او همانند مرد است و مصداق واقعیت‌هایی است که هدف حضرت حق از خلقت انسان است: لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم (تین ۴)، برای زن روح الهی و انسانی محض قرار داده شده و او را به‌خاطر این روح امتیازی خاص بخشیده که منبع ظهور کمالات است، روحی که با روح مرد تفاوت ندارد گوهری که با گوهر ذاتی مرد یکی است. (نسا ۱) باتوجه به آیه ۲۱ سوره روم یکی از جلوه‌گاه‌های مودت و رحمت جامعه کوچک خانواده است چون زن و شوهر در محبت و مودت ملازم یکدیگرند که اگر این رحمت نبود نسل به‌کلی منقطع می‌شد و هرگز نوع بشر دوام نمی‌یافت. (طباطبایی، ج ۱۶، ۱۳۸۴ ص ۲۵۰) همچنین پای‌بندی به خانواده، احترام متقابل بین دو همسر و توجه به نیازهای زنان بخشی از سیره نبوی است.

بدین معنی که رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) زمانی که خدیجه کبری را به همسری برگزیدند تا آخرین لحظات حیات ایشان همراز و پای‌بند به نظام زوجیت بود. (جوادی آملی، ۱۳۹۴، ۱۵۵)

این پژوهش برآن است تا با بهره‌گیری از منابع اسلامی و هندو جایگاه زن در مناسک ازدواج را بررسی کرده و وجوه اشتراک و افتراق آنها را بیان کند.

جایگاه زن در آیین هندو

در آیین هندو به‌ویژه نگرش‌های سنتی تمایز میان زنان و مردان بسیار چشمگیر است. به این صورت که خانواده‌ها وقتی دارای دختر می‌شدند خوشحال نمی‌شدند. (pankhim, 1967, p.31) و ده‌ها مقام پایینی را برای زنان و دختران در نظر می‌گرفتند و به داشتن فرزند پسر اهمیت می‌دادند: رواست که فرزند پسر اینجا به دنیا بیاید و فرزند دختر در جای دیگر. (Atharva veda.6.2.3) برهنه‌های متعصب نیز دستور می‌دادند دختران را زهر بدهند، بکشند (Agarwal .n.d,p:6)

از دیگر امکاناتی که برای مردان در نظر گرفته شده است و زنان از آن محروم‌اند رسیدن به رهایی از چرخه تولد و مرگ (مُکشه mokṣa) یعنی عالی‌ترین هدف زندگانی یک هندوست اما بهکتی این دیدگاه را ندارد (منسکی و دیگران ۱۳۹۳، ص ۱۱۲) یا آموزش دینی (دهرمه) برای دختران نیست و آنها باید تنها اموری را یاد بگیرند که در راه انجام عبادات مردان و شوهرانشان ضروری است. در این نگرش زن به اراده خود نه می‌تواند در ازدواج فردی از طبقه بالاتر قرار گیرد و نه با شخصی پایین‌تر رابطه جنسی

برقرار کند و فقط می‌تواند در ارتباط با افراد هم‌طبقه خود قرار گیرد (همان، ص ۸۰)

در باب آموزش در هند اگرچه اکنون قانون، آموزش را آزاد و نسبتاً اجباری کرده است اما این آموزش خواندن و نوشتن نیست بلکه آمادگی برای زندگی و ازدواج است. افراد کمی حق داشتند آموزش تحصیلی ببینند. (Cormack, 1953, p:51) همچنین به سادگی نمی‌توانیم میزان آموزش را در میان زنان از دوره ودهیی تا سوترها مشخص کنیم. خانواده‌ها معمولاً مایل به آموزش دختران نبودند اما خانواده‌های طبقه بالا از آموزش دختران غفلت نمی‌کردند. مناسک اوپه‌نینه^۱ ūpanina اغلب برای آنها واجب بود و مقدار مشخصی از آموزش ودهیی و ادبی برای همه دختران در طبقات براهمنه Brāhmaṇa، کشتریه kṣatriya و ویشیه vaiśya وجود داشت. (Altekar, 2009, p15) به این صورت که زنان آموزش ودهیی دریافت می‌کردند و حتی برخی از آنها نویسندگان اشعار ودهیی هم بودند. (Ibid, p. 196)

در مورد پوشش زنان سفالینه‌ها نشان می‌دهند ساری sari لباس زنان در تمدن هند بوده است؛ متون ودهیی اطلاعات اندکی در مورد پوشش زنان این دوره در اختیار ما قرار می‌دهد. برخی لباس‌ها را هم زنان و هم مردان

^۱ رسم آشنا کردن افراد به‌ویژه پسران طبقه بالا به حقوق و وظایف خود/ رسم رشته مقدس